

ALEN BOŽINOVIĆ*

Uporaba sredstava prisile na poslovima privatne zaštite primijenjene na području Policijske uprave istarske od početka 2020. do kraja 2023.

Sažetak

Zakonita uporaba sredstava prisile na poslovima privatne zaštite razlog je isključenja protupravnosti premda nije izrijekom propisana Kaznenim zakonom. Slučajevi u kojima je uporaba sredstava prisile dopuštena propisani su Zakonom o privatnoj zaštiti, ali i međunarodnim pravom koje je po rangu iznad domaćeg zakonodavstva. U toj domeni najvažnija je Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Cilj ovog istraživanja jest prosuditi i spoznati stvarne situacije i razloge zbog kojih će zaštitari uporabiti sredstva prisile prilikom obavljanja zaštitarskih poslova i primjene svojih zakonskih ovlasti. Za donošenje takve prosudbe analizirani su i prikazani statistički podaci o uporabi sredstava prisile koja su na temelju Zakona o privatnoj zaštiti primijenjena na području Policijske uprave istarske od početka 2020. do kraja 2023. godine. Istraživanjem su obuhvaćene varijable vezane uz sredstva prisile (vrsta, način uporabe, zakonska osnova, trajanje uporabe sredstava prisile, način donošenja odluke o primjeni, posljedice, primjedbe, izvješćivanje policije, ocjena zakonitosti, pokretanje postupka protiv zaštitara), primjena drugih ovlasti (davanje upozorenja i naredbi, ograničenje slobode kretanja, osiguranje mjesta događaja), obilježja događaja (vrsta objekta, doba dana, razlog postupanja, broj očevidaca), obilježja zaštitara (iskustvo, dob, stručna sprema) i obilježja osobe nad kojom se primjenjuje ovlast (dob, stanje/alkoholiziranost/opojna sredstva, prijašnja kažnjivost, državljanstvo).

Glavne riječi: Zakon o privatnoj zaštiti, uporaba sredstava prisile, tjelesna snaga, vatreno oružje, zaštitarski pas, sredstva za vezivanje.

1. UVOD

Zakon o privatnoj zaštiti (dalje: ZPZ) u članku 51. određuje da zaštitar i zaštitar specijalist smiju u štićenom objektu, prostoru ili na štićenju površini upotrijebiti sredstva prisile u slučajevima propisanim ZPZ-om radi zaštite života ljudi, svladavanja otpora, sprječavanja bijega, odbijanja napada i otklanjanja opasnosti ako mjerama upozorenja i naredbi ne postižu cilj. Sredstva prisile primijenit će se nakon prethodnog upozorenja, osim u situacijama u kojima bi prethodno upozorenje ugrozilo postizanje cilja (čl. 51. ZPZ-a). Pod sredstvima prisile podrazumijevaju se: tjelesna snaga, raspršivači dozvoljenih neškodljivih tvari, sredstva za vezivanje (lisice ili druga prikladna sredstva), zaštitarski pas i vatreno oružje (čl. 45. ZPZ-a).

* Alen Božinović, univ. spec. crim., direktor podružnice u trgovačkom društvu Sokol d.o.o., Trg Republike Hrvatske 8/II, Zagreb, Hrvatska.

Zakonita uporaba sredstava prisile u poslovima privatne zaštite razlog je isključenja protupravnosti premda nije izrijekom propisana Kaznenim zakonom (NN br. 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., 126/19., 84/21., 114/22., 114/23., 36/24.) (dalje: KZ). Slučajevi u kojima je uporaba sredstava prisile dopuštena propisani su Zakonom o privatnoj zaštiti, ali i međunarodnim pravom koje je po rangu iznad domaćeg zakonodavstva. Praktično je u toj domeni najvažnija Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, a osobito njezini članci 2. i 3. (pravo na život i zabrana mučenja). Cilj ovog istraživanja jest prosuditi i spoznati stvarne situacije i razloge zbog kojih će zaštitari uporabiti sredstva prisile prilikom obavljanja zaštitarskih poslova i primjene zakonskih ovlasti. Za donošenje takve prosudbe analizirani su i prikazani statistički podaci o uporabi sredstava prisile koja su na temelju Zakona o privatnoj zaštiti primijenjena na području Policijske uprave istarske od početka 2020. do kraja 2023. godine. Od donošenja prvog Zakona o zaštiti osoba i imovine 1996. u Republici Hrvatskoj nikada nije napravljeno nijedno istraživanje na temu uporabe sredstava prisile u poslovima privatne zaštite. Ministarstvo unutarnjih poslova nema zbirne podatke na razini Republike Hrvatske, nego policijske uprave vode statističke evidencije po događajima. Ne postoji literatura o uporabi sredstava prisile u zaštitarskim poslovima.

2. ZAKONSKO UREĐENJE PRIVATNE ZAŠTITE

Shearing i Stenning su 1981. postavili dva kriterija potrebna za obavljanje čuvarskih dužnosti: osobe moraju biti privatno zaposlene i to na poslovima čija je glavna komponenta neka sigurnosna funkcija (Shearing i Stenning, 1981). Sarre i Prenzler kasnije daju malo detaljniju definiciju privatnog zaštitarskog osoblja kao osobe koje zapošljava ili sponzorira komercijalno poduzeće preko ugovora, koristeći javna ili privatna sredstva za zadatke koji uključuju sigurnosnu ili regulatornu funkciju (Sarre i Prenzler, 2005).

Privatna zaštita u Republici Hrvatskoj prvi je put sustavno uređena 1996., kada je donesen Zakon o zaštiti osoba i imovine (NN br. 83/96.) koji je obuhvaćao i djelatnosti rada privatnih detektiva, a detaljno je uređen novim Zakonom o privatnim detektivima (NN br. 24/09.) donesenim 2009. godine. Navedeni Zakon o zaštiti osoba i imovine bio je na snazi do 2003., kada je stupio na snagu sada važeći ZPZ (NN br. 16/20., 114/22.). Njime se uređuje način obavljanja djelatnosti zaštite osoba i imovine koju ne osigurava država i iznad opsega koji osigurava država. Također, propisuju se uvjeti za njezino obavljanje, uvjeti i način rada osoba koje obavljaju poslove privatne zaštite te nadzor njihova rada (čl. 1. ZPZ-a).

Pravana Rasahugan i Khalil (2021) u svome pregledu privatne zaštite ističu fragmentarnost sektora, dok Nađ i Perčin (2018) naglašavaju da zakonska ograničenja znatno utječu na operativne sposobnosti privatne zaštite te da su učinkovita obuka i usklađenost s pravnim standardima ključni za privatno zaštitarsko osoblje.

Treba naglasiti da je privatna zaštita regulirana profesionalna djelatnost koja se nalazi u Nacionalnoj klasifikaciji zanimanja i usklađena je na razini EU, provodi se na temelju zakonskih akata ili drugih akata donesenih na temelju zakonskih ovlaštenja, a uvjetovana je posjedovanjem određenih stručnih kvalifikacija. U Republici Hrvatskoj policija prebacuje sve veći dio svojih ovlasti i poslova na privatne zaštitarske tvrtke i upravo je zato još važnije uskladiti zaštitarsku uporabu sredstava prisile s međunarodnim pravom, koje je po rangu iznad domaćeg zakonodavstva, i s Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, a osobito njezinim člancima 2. i 3. (pravo na život i zabrana mučenja).

Prema istraživanju švicarskih stručnjaka okupljenih na ženevskom Institutu za

međunarodne i razvojne studije iz srpnja 2024., provedenom u 70 država na temelju podataka UN-a, privatnih je zaštitara oko 25 milijuna. Istraživanjem je utvrđeno da broj privatnih zaštitara na svijetu već dvostruko premašuje broj policijskih službenika koje zapošljavaju vlade.

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova iz svibnja 2024., dopuštenje za obavljanje poslova privatne zaštite od primjene Zakona o zaštiti osoba i imovine, od 1996. do danas, stekle su 41.662 osobe, od čega ih je aktivno 15.045 (11.197 zaštitara, 2397 čuvara i 1451 zaštitar tehničar).

3. OVLASTI ZAŠTITARA

Tjelesna zaštita podrazumijeva zaštitu osoba i imovine koja se obavlja osobnom nazočnošću osobe koja obavlja poslove zaštite i njezinom zaštitnom aktivnošću, bez dominantne uporabe tehničkih sredstava i naprava. Takve poslove mogu obavljati samo osobe kojima je izdano dopuštenje za obavljanje poslova privatne zaštite za čuvara ili zaštitara.

Ovlasti osoba kojima je izdano dopuštenje za obavljanje poslova tjelesne zaštite su:

1. provjera identiteta osoba
2. davanje upozorenja i naredbi
3. privremeno ograničenje slobode kretanja
4. pregled osoba, predmeta i prometnih sredstava
5. osiguranje mjesta događaja
6. uporaba sredstava prisile.

Sredstva prisile su: tjelesna snaga, raspršivači dozvoljenih neškodljivih tvari, sredstva za vezivanje (lisice ili druga prikladna sredstva), zaštitarski pas i vatreno oružje. Čuvari ne smiju primjenjivati 6. ovlast – uporabu sredstava prisile.

Zaštitari i zaštitari specijalisti dužni su u primjeni ovlasti postupati čovječno i poštovati dostojanstvo, ugled i čast svake osobe te druga temeljna prava i slobode čovjeka. Primjena ovlasti mora biti razmjerna potrebi zbog koje se poduzima te ne smije izazvati veće štetne posljedice od onih koje bi nastupile da nisu primijenjene ovlasti.

Kalem (2012) ističe da zaštitari nemaju posebnih ovlasti, nego da su im one jednake kao građanima. Tu pripadaju nužna obrana i krajnja nužda te tzv. „civilno ili građansko“ uhićenje, odnosno odredba da „svatko smije spriječiti bijeg osobe zatečene u kaznenom djelu koje se progoni po službenoj dužnosti“.

Nemeth (2005:70) navodi da zaštitari imaju pravo na uhićenje kao i svaki drugi građanin uz proširenu ovlast zaštite poslodavčeve imovine. Zaštitari djeluju u ime osobe, tvrtke, korporacije ili nekog drugog subjekta koji ih angažira, pa se osnovno pravo tog subjekta prenosi i na zaštitare. Osim ako je drugačije predviđeno, privatno zaštitarsko osoblje nema veće pravne ovlasti od bilo kojeg privatnoga građanina.

3.1. Uporaba sredstava prisile

Zaštitari i zaštitari specijalisti mogu u obavljanju poslova tjelesne zaštite upotrijebiti tjelesnu snagu ako drugačije ne mogu:

- odbiti protupravni i neposredni napad kojim se ugrožava njihov život ili život osoba koje štite
- odbiti protupravni i neposredni napad usmjeren na uništenje i umanjivanje vrijednosti imovine koju štite, a da pritom štetne posljedice ne budu veće od prijetećih (čl. 52. ZPZ-a).

Raspršivači dozvoljenih neškodljivih tvari kod osobe na koju se primjenjuju izazivaju iritaciju očiju, pečenje, svrbež, suze, pa i privremeno sljepilo, kao i iritaciju kože i sluznice nosa, čime se osoba privremeno i na neškodljiv način onemogućava u pokušaju počinjenja protupravnih radnji (čl. 53. ZPZ-a).

Sredstvima za vezivanje zaštitaru i zaštitaru specijalistu omogućuje se da ograniče pokretljivost tijela određene osobe vezivanjem ruku propisanim sredstvima za vezivanje (lisica) ili drugim prikladnim sredstvima (remen, už, zatezna traka i sl.) radi privremenog ograničenja slobode kretanja osobe (čl. 54. ZPZ-a).

Zaštitarskog psa dopušteno je koristiti u obavljanju poslova tjelesne zaštite samo pod nadzorom zaštitara i zaštitara specijalista koji je osposobljen za uporabu zaštitarskog psa te uz uporabu zaštitne košare i povodca, i to tako da se ne izazove uznemirenost građana (čl. 55. ZPZ-a).

Zaštitar i zaštitar specijalist mogu upotrijebiti vatreno oružje kada ne mogu drukčije odbiti istodobni ili izravno predstojeći protupravni napad usmjeren prema njima ili prema osobama koje štite (čl. 56. ZPZ-a).

Pritom nije upitan dogmatski položaj uporabe sile u obavljanju službe kao razlog isključenja protupravnosti izvan KZ-a u teoriji i praksi pravosudnih tijela i sudova. On ima dugu povijesnu tradiciju utemeljenu na pravnoj znanosti, domaćem i poredbenom pravu.

Odredba o zakonitoj uporabi sredstava prisile kao razlogu za isključenje protupravnosti ne isključuje opće ustanove kaznenog prava i podrazumijeva posebne odredbe u zakonima izvan kaznenog prava prema kojima bi se ocjenjivala zakonitost uporabe sredstava prisile. One samo djelomično rješavaju pitanje zakonitosti uporabe sredstava prisile na temelju određenja službene osobe ovlaštene za uporabu sredstava prisile i uvjeta za njihovu uporabu kad je to propisano posebnim zakonom, a za zaštitare i ograničenje da uporaba njihovih ovlasti ne smije izazvati veće štetne posljedice od onih koje bi uslijedile da ovlast nije primijenjena. Ako zaštitar uporabi veći intenzitet sile ili sredstava prisile nego što je to opravdano prema Zakonu o privatnoj zaštiti, ona i dalje može biti opravdana prema odredbama KZ-a o nužnoj obrani. Kad propisi koji uređuju ovlasti zaštitara ne sadržavaju odredbe koje se odnose na konkretnu uporabu sile, prisile ili sredstava prisile, primjenjuju se odredbe općih propisa.

Zakonita uporaba sredstava prisile kao razlog isključenja protupravnosti ne isključuje primjenu odredba o zabludi o okolnostima koje isključuju protupravnost. Zakonita uporaba sredstava prisile može se odrediti kao dio šireg razloga isključenja protupravnosti za djela počinjena u obavljanju službene dužnosti za službene osobe koje sredstva prisile rabe u skladu sa zakonom. To ne isključuje primjenu odredbi o isključenju protupravnosti za djela počinjena u obavljanju službene dužnosti uporabom sile, djela počinjena uporabom sile u obavljanju poslova privatne zaštite i ovlast na uporabu sile privatnih osoba na temelju zakona. Ovlast na uporabu sredstava prisile i prisile općenito, koji se sustavno nalaze izvan kaznenog prava, kao i razloge uporabe prisile trebalo bi propisati zakonom, a zakonitost uporabe prisile treba ocjenjivati prema odredbama KZ-a.

4. UPORABA SREDSTAVA PRISILE NA POSLOVIMA PRIVATNE ZAŠTITE U PU ISTARSKOJ OD POČETKA 2020. DO KRAJA 2023.

Kako bi čitatelju predočili uporabu sredstava prisile u poslovima privatne zaštite, provedeno je istraživanje od početka 2020. do kraja 2023. na području Istarske županije koja spada pod Policijsku upravu (dalje: PU) istarsku.

Od Ministarstva unutarnjih poslova (dalje: MUP) zatražen je uvid u izvješća o uporabi sredstava prisile koja su na temelju ZPZ-a primijenjena na području PU istarske od početka 2020. do kraja 2023. godine. Iz navedenih izvješća analizirane su varijable uključivale varijable vezane uz sredstva prisile (vrsta, način uporabe, zakonska osnova, trajanje uporabe sredstava prisile, način donošenja odluke o primjeni, posljedice, primjedbe, izvješćivanje policije, ocjena zakonitosti, pokretanje postupka protiv zaštitara), primjenu drugih ovlasti (davanje upozorenja i naredbi, ograničenje slobode kretanja, osiguranje mjesta događaja), obilježja događaja (vrsta objekta, doba dana, razlog postupanja, broj očevidaca), obilježja zaštitara (iskustvo, dob, stručna sprema) i obilježja osobe nad kojom se primjenjuje ovlast (dob, stanje/alkoholiziranost/opojna sredstva, prijašnja kažnjivost, državljanstvo). Grafički i tablični prikazi rezultata izrađeni su u programu MS Office Excel.

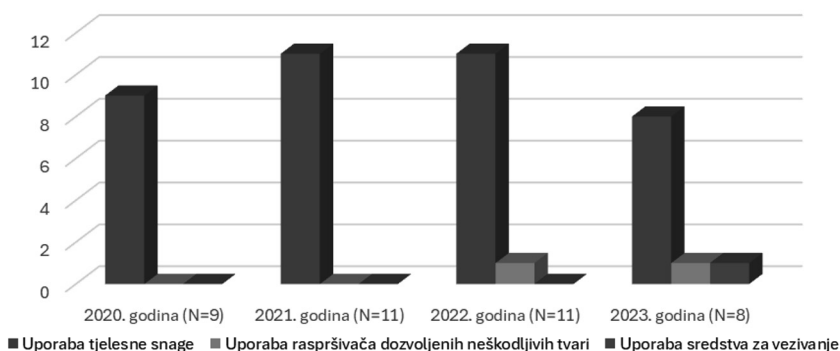
Za potrebe izrade rada korištena je normativna metoda analize zakonodavnog uređenja odgovornosti zaštitara koji su primijenili ovlast uporabe sredstava prisile, s fokusom na ZPZ. Statističkom metodom analizirana su izvješća Ministarstva unutarnjih poslova.

4.1. Način, vrsta i zakonska osnova uporabe sredstava prisile

Na području PU istarske od početka 2020. do kraja 2023. zaštitari su primijenili ukupno 42 uporabe sredstava prisile:

- 39 uporaba tjelesne snage
- 2 uporabe raspršivača dozvoljenih neškodljivih tvari
- 1 uporaba sredstava za vezivanje.

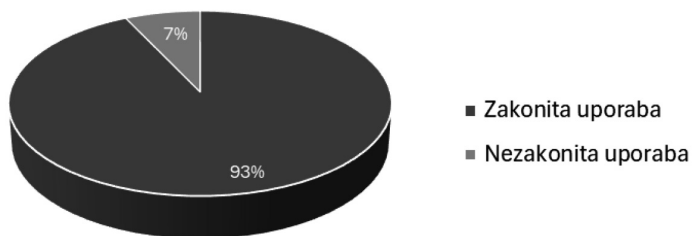
Kako je vidljivo na Slici 1., u 2020. bilo je ukupno 9 uporaba, a 11 u 2021., od kojih su sve bile uporabe tjelesne snage. U 2022. od ukupno 12 uporaba 11 je bilo uporaba tjelesne snage i jedna uporaba raspršivača dozvoljenih neškodljivih tvari. Od ukupnih 10 uporaba u 2023. bilo je 8 uporaba tjelesne snage, jedna uporaba raspršivača dozvoljenih neškodljivih tvari te jedna uporaba sredstva za vezivanje.

Slika 1: Uporaba sredstava prisile po godinama (N = 39)

Kad se govori o uporabi sredstava prisile, onda je svakako potrebno istražiti i zašto su zaštitari primijenili uporabu sredstava prisile. Najčešći razlozi bili su remećenje javnog reda i mira i sprječavanje bijega prilikom krađe, a svakako je potrebno spomenuti i nekoliko slučajeva snimanja nage djece mikrokamerom, sukob navijača na utakmici, napad na djelatnika novčarske institucije i napad na djelatnika benzinske postaje.

Uporaba sredstava prisile u poslovima privatne zaštite u PU istarskoj od početka 2020. do kraja 2023. bilo je ukupno 42, kako je vidljivo na Slici 2, od čega je 39 uporaba (93%) bilo zakonito, a tri su (7%) bile nezakonite. Sve tri uporabe bile su u 2022. te ni u jednom slučaju zaštitari o tome nisu obavijestili policiju, nego su je pozvali djelatnici hitne pomoći. U sva tri slučaja zaštitari su nanijeli teške tjelesne ozljede osobama nad kojima su primijenili ovlast. Dobili su zabranu rada, odnosno zabranu obavljanja poslova privatne zaštite za poslove zaštitara te se protiv njih vode kazneni postupci za kaznena djela teške tjelesne ozljede i tjelesne ozljede u pokušaju.

Slika 2: Zakonite i nezakonite uporabe sredstava prisile tijekom četiri godine (N = 42)

Važno je napomenuti da su se sve tri navedene uporabe dogodile u kasnim noćnim satima. Dva događaja bila su u ugostiteljskom objektu u 00.30 i 04.00, dok se treći događaj zbio u hotelu u 22.45. U jednom događaju zaštitar je koristio palicu i njome nanio teške tjelesne ozljede, što je jasan pokazatelj da zaštitar nije bio fizički spreman i da nije postupao sukladno sa ZPZ-om, a u ostala dva događaja zaštitari su nepotrebno upotrijebili veću silu od dopuštene te nanijeli teške tjelesne ozljede.

Načinu odlučivanja o primjeni uporabe sredstava prisile prethodila je obavijest dobivena na različite načine: pozivom građana, gostiju objekata, vlasnika objekta, pozivom djelatnika koji rade na objektu ili videonadzorom. Istraživanjem je utvrđeno da je od početka 2020. do kraja 2023. bilo najviše poziva djelatnika koji rade na objektu – ukupno 12. Poziva gostiju objekta bilo je 9, putem videonadzora njih 7, poziva vlasnika objekta 6 i poziva građana 5.

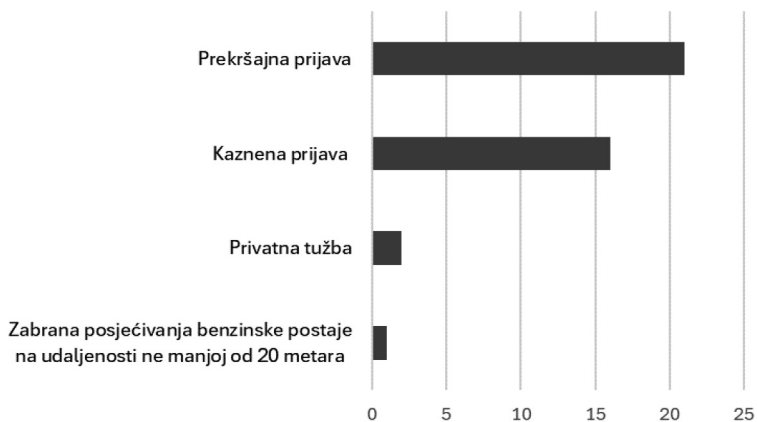
Kada je o uporabi sredstava prisile riječ, važno je napomenuti da, ako je zaštitar uvjeren u to da postoje okolnosti koje mu daju pravo na uporabu sredstava prisile, a poslije se ispostavi da to nije točno, postoje dva tumačenja situacije. Prvo polazi od toga da je isključena protupravnost takvih zahvata, uz uvjet da je zaštitar postupao savjesno. Drugo tumačenje polazi od toga da je zaštitar postupao savjesno, ali je bio u zabludi. Postupak se opravdava, među ostalim, i time da je u interesu normalnog obavljanja posla potrebno isključiti pravo na nužnu obranu građana koji su žrtve pogrešnih zahvata jer bi to pravo postojalo ako bi takvi zahvati bili proglašeni protupravnim. Prema tome, radnja zaštitara protupravna je samo ako se njegova zabluda može pripisati njegovoj gruboj nepažnji.

Novoselec (2016) smatra da protupravnost može biti isključena samo kada okolnosti koje isključuju protupravnost zaista postoje te da je ispravnije zakonitu uporabu sredstava prisile tretirati jednako kao i ostale razloge isključenja protupravnosti. Uz takvu pretpostavku djelo je protupravno i kada je službena osoba postupala u dobroj vjeri. Ako je službena osoba uvjerena da postoje sve okolnosti koje joj daju pravo na uporabu sredstava prisile, nalazi se u zabludi o okolnostima koje isključuju protupravnost. Nehaj koji se sastoji u skrivljenosti zablude bit će odlučan samo kada je službena osoba počinila kazneno djelo u kojem se kažnjava i nehaj, dok će u drugim slučajevima potpuno isključivati krivnju.

U takvoj situaciji žrtva ima ograničeno pravo na nužnu obranu zato što je u tom slučaju riječ o napadu osobe u zabludi zbog čega napadač nije kriv ili mu je krivnja uvelike smanjena. U tom slučaju žrtva ima pravo uvjeriti službenu osobu da se vara, u slučaju neuspjeha mora se privremeno pokoriti, dok se ne utvrdi pravo stanje stvari. Žrtva nema pravo na obranu koja bi uključivala nasilje.

4.2. Obilježje događaja uporabe sredstava prisile

Sve osobe nad kojima su primijenjene ovlasti uporabe sredstava prisile imale su za posljedicu prekršajnu prijavu, kaznenu prijavu, podnesenu privatnu tužbu ili zabranu posjećivanja benzinske postaje na udaljenosti ne manjoj od 20 metara. Većina prekršajnih prijava bila je prema člancima 6. i 13. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira (NN br. 41/77., 52/87., 47/89., 55/89., 05/90., 30/90., 47/90., 29/94., 114/22., 47/23.) te jedna prekršajna prijava prema članku 4. Zakona o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima (NN br. 117/03., 71/06., 43/09., 34/11., 114/22.). Deset kaznenih prijava podneseno je prema članku 228., tri kaznene prijave prema članku 163., stavku 2. i tri kaznene prijave prema članku 118. KZ-a.

Slika 3: Posljedice primjene uporabe sredstava prisile tijekom četiri godine (N = 39)

Do uporabe sredstava prisile dolazi u različitim vrstama objekata i u različito doba dana s različitim brojem očevidaca. U navedenom razdoblju na području PU istarske zabilježeno je postupanje u 14 različitih kategorija objekata. Navedeno istraživanje pokazuje da se najveći broj uporaba događa u iznimno posjećenim objektima, a to su autokampovi, trgovački centri i ugostiteljski objekti, dok kod preostalih objekata ne postoji pravilo.

Istraživanje u koje je doba dana došlo do primjene ovlasti uporabe sredstava pokazuje da se najviše uporaba dogodilo u ranim jutarnjim satima od 00.01 do 06.00 sati.

Zašto je došlo do uporabe sredstava prisile najbolje je obrazložio Kalem (2013) koji kaže da tjelesnu snagu zaštitari mogu upotrijebiti:

- zbog svladavanja otpora
- zbog sprečavanja bijega i
- ako zakonito izdana upozorenja i zapovijedi ne jamče uspjeh.

Ovdje se spominju dva pojma koje treba pojasniti: napad i otpor. Pojam napada treba tumačiti sukladno s tumačenjem u kaznenom pravu.

U tom smislu napad je svako ljudsko povređivanje ili ugrožavanje nekog pravno zaštićenog dobra. Napad životinje, u pravilu, procjenjuje se prema pravilima krajnje nužde (opasnost), osim kada životinju u napadu na čovjeka usmjerava (huška) drugi čovjek (Veić i Nađ, 2005).

Otporom se smatra svako aktivno ili pasivno suprotstavljanje zakonitim zapovijedima zaštitara izdanim zbog održavanja reda ili uspostavljanja reda i mira, privremenog ograničenja slobode kretanja, zadržavanja, kao i obavljanja drugih poslova naloženih radnim nalogom.

Aktivan otpor postoji kada se osoba suprotstavlja zaštitaru uporabom tjelesne snage, oružja, oruđa (drvena palica, sjekira, čekić i slično), drugih predmeta i tako ga onemogućava u obavljanju poslova tjelesne zaštite. Aktivnim otporom smatra se i poticanje druge osobe na otpor zaštitaru. Pasivan otpor predstavlja nepostupanje prema upozorenju ili zapovijedi zaštitara ili stavljanje osobe u takav položaj (osoba klekne, legne na tlo, uhvati se ili veže za neki predmet ili drugu osobu) kojim se onemogućavaju poslovi tjelesne zaštite (Kalem, 2013).

4.3. Obilježja zaštitara i osoba nad kojima je primjenjivana ovlast

Istraživanjem je pokazano da je među zaštitarima koji su zakonito uporabili sredstva prisile najviše bilo onih koji obavljaju poslove privatne zaštite od 0 do 5 godina, njih ukupno 27, dok samo jedan zaštitar obavlja taj posao više od 21 godinu. Navedeni podaci najbolji su pokazatelj da radnici ne prihvaćaju zaštitarstvo kao poziv, nego samo kao privremeni posao do pronalaska bolje plaćenoga.

Svi zaštitari koji su uporabili sredstva prisile srednje su stručne spreme, što pokazuje da taj posao ne obavljaju visokokvalificirani radnici, nego oni koji ispunjavaju minimalni uvjet, a to je srednja stručna sprema.

Životna dob zaštitara vrlo varira pa ih ima svih dobi. Najviše zaštitara bilo je od 31 do 40 godina (njih 14) i između 41 i 50 godina (njih 13), dok su samo trojica zaštitara imala više od 61 godinu. Životna dob osoba nad kojima je primjenjivana ovlast u navedenom razdoblju jako je različita i nema pravila, zastupljene su sve životne dobi od 20 do 70 godina.

Najviše osoba (18) nad kojima je primijenjena ovlast nije bilo ni pod kakvim utjecajem alkohola i opojnih droga, dok je 17 osoba bilo pod utjecajem alkohola, a četiri pod utjecajem opojnih droga. Za većinu osoba (14) nad kojima je primijenjena ovlast ili se nije moglo doći do podataka jesu li kažnjavani ili nisu nikada bili kažnjavani, dok je 11 njih bilo otprije kažnjavano za različita kaznena djela i prekršaje.

Osobe nad kojima su primijenjene ovlasti imale su različita državljanstva, a najviše je bilo državljana Republike Hrvatske (18) i Nizozemske (6), dok su ostale osobe bili državljani 11 različitih europskih zemalja.

Na kraju istraživanja napravljena je usporedba dobi zaštitara i osoba nad kojima je primjenjivana ovlast. Usporedbom je pokazano da ne postoji pravilo, zastupljene su sve životne dobi od 20 do 70 godina.

Kod usporedbe zaštitara koji su primjenjivali ovlasti i osoba nad kojima su primijenjene, treba naglasiti da oni nisu u jednakom položaju. To je najbolje opisao Škrtić (2010) koji kaže da je primjena ovlasti zaštitara, pod uvjetima propisanim zakonom, u osnovi ograničenje, a *ultima ratio* i dokidanje određenog pravnog dobra pojedinca, većeg ili manjeg broja osoba zajamčenog Ustavom ili propisanog zakonom. Zakoni kojima je u određenim slučajevima i pod određenim okolnostima dopuštena uporaba sile moraju biti jasni i određeni, a njihova interpretacija restriktivna. Istodobno moraju biti primjenjivi i provodivi kako bi

Navedeno istraživanje samo je preliminarni dio većeg istraživanja u kojem će biti analizirani i prikazani statistički podaci o uporabi sredstava prisile, koja su na temelju Zakona o privatnoj zaštiti primijenjena na području Republike Hrvatske od početka 2020. do kraja 2023. na području svih 20 policijskih uprava. Autor će na temelju analiziranih podataka prosuditi i spoznati stvarne situacije i razloge zbog kojih će zaštitari upotrijebiti sredstva prisile prilikom obavljanja zaštitarskih poslova i primjene zakonskih ovlasti. Problemski i reformski dio također će imati iznimnu znanstvenu i praktičnu vrijednost. S jedne strane, autor će prvi put problematizirati i ponuditi rješenja za probleme u teoriji i praksi koji nisu uopće ili su površno obrađeni u domaćoj literaturi.

S druge strane, autor će identificirati probleme aktualizirati i dati im novu perspektivu, što će svakako biti korisno u znanstvenom diskursu, ali i *de lege ferenda* kod budućih intervencija kada je riječ o Zakonu o privatnoj zaštiti. Sukladno s tim, autor smatra da rad nudi dovoljno novih i originalnih uvida u predmetnu tematiku, a osim znanstvenog doprinosa, rezultati istraživanja bit će iznimno korisni praktičarima, kao i zakonodavcu u budućim intervencijama.

5. PLURALNASIGURNOST

U posljednja dva ili tri desetljeća mnoge su države doživjele pluralizaciju policije. Uz redovnu javnu policiju, u većini zemalja novi pružatelji usluga uključeni su u nadzor javnih i privatnih mjesta. Otprilike od kasnih 1980-ih gotovo u cijelom svijetu došlo je do zaokreta prema pluralnoj policiji.

Na javnim i privatnim mjestima ne patrolira samo redovna policija, nego i drugi pružatelji policijskih usluga. Međunarodnom komparativnom studijom pokazano je da, iako je riječ o međunarodnom razvoju, ipak postoje važne razlike u njegovu procesu i ishodima (Terpstra i Schaap, 2013).

Državna policija obavlja širok raspon uloga i funkcija, od kojih su one otvorenije dobile priznanja drugih (Bowling i sur., 2019). Unatoč tome, rad policije obično se postavlja kao pojednostavljena dihotomija između „službe“ orijentirane na zajednicu i „snage“ za provedbu zakona (Reiner, 2010). U novijim studijama naglašava se rastuća militarizacija državne policije u nekoliko zapadnih demokracija (Kraska, 2007.; Maguire, 2014.). To može donijeti povećanje vrsta naoružanja i represivnih policijskih stilova. Rast neoliberalizma kao dominantnog političkog modela u tim državama koristi se ponavljajućom retorikom koja naglašava funkcije policije u „kontroli kriminala“ nad svim ostalim civilnim službama koje su u funkciji sigurnosti, uključujući i zaštitare (Bowling i sur., 2019). Dok pomoćni službenici, koji se ovdje razmatraju, obavljaju mnoge od istog širokog spektra policijskih funkcija kao i državna policija, njihove strukturne razlike u odnosu na državnu policiju (jedinственu u svakoj zemlji) omogućuju veći kapacitet za rad usmjeren na zajednicu.

Blackstone i sur. (2023) navode da povećanje privatne zaštite dovodi do smanjenja određenih vrsta kriminala te da privatno osiguranje može djelovati kao dopuna ili zamjena za policiju u različitim okruženjima. Jones (2023) pokazuje da javno-privatna partnerstva mogu pružiti veliku vrijednost u proračunima, zapošljavanju, odgovoru na krize mentalnog zdravlja i droge, sigurnosti zračnih luka ili kampusa, prijevozu zatvorenika, sigurnosti tranzita i mnogim drugim područjima usluga.

Uspon miješanja javnog i privatnog na lokalnoj razini nije jedinstven u Europi. Kako bi se razumjele osobitosti pluralnog policijskog rada u svim europskim zemljama te sličnosti i razlike u pluralnom policijskom radu između zemalja, pozornost je posvećena pravnim,

povijesnim, kulturnim i političkim aspektima, organizaciji obične policije i položaju privatne zaštite. Usprkos razlikama, u državama Europske unije policija je izgubila položaj monopolista u policijskom radu, čak i ako postoji dominantno stajalište da policijski rad treba biti javna zadaća te da se ne smije pluralizirati ili privatizirati.

Pluralni policijski rad u Republici Hrvatskoj provode državne (policija, pravosudna policija, carina ili financijska uprava, vojna policija, SOA, itd.) kao i lokalne (gradske i općinske komunalne službe), pa čak i privatne zaštitarske organizacije i djelatnosti (privatno zaštitarstvo i privatna detektivska djelatnost). Policija, komunalno redarstvo, privatno zaštitarstvo i privatne detektivske djelatnosti te sve četiri organizacije/djelatnosti dijele slične zadaće, a posebice slične ovlasti/mjere kojima se svakodnevno zadire u temeljna ljudska prava i slobode. Država im je dala „alate“ (ovlasti) da budu učinkoviti u provedbi reda, zakona, sigurnosti, pravila itd., a ujedno je nad njima uspostavila i određene mehanizme kontrole koji su dosta različiti, posebice kada je riječ o žalbenom postupku. Dakle, ovlasti komunalnih redara, prava privatnih zaštitara i prava privatnih detektiva bliski su policijskim službenicima, ali ne postoje žalbeni postupci protiv tih profesionalnih skupina usporedivi s onima protiv policijskih službenika. To zahtijeva daljnje proučavanje i traženje mogućnosti za primjerenu harmonizaciju žalbenih postupaka u institucijama pluralne policije, s obzirom na to da ista ili slična zadiranja u temeljna ljudska prava i slobode zahtijevaju iste ili slične mehanizme rješavanja.

U Republici Hrvatskoj zaštitari osiguravaju trgovačke centre, industrijske pogone, velike događaje, sportske manifestacije, osiguravaju javne površine, čuvaju određen broj državnih tijela (npr. ministarstva, državne upravne organizacije), ustanove lokalne samouprave, objekte kritične infrastrukture, što jasno pokazuje da i u Republici Hrvatskoj policija prebacuje sve veći dio ovlasti i poslova na privatne zaštitarske tvrtke.

6. ZAKLJUČAK

Od davnina do modernog doba privatna se zaštita promijenila i od neiskusnih ljudi angažiranih tijekom razdoblja previranja izrasla u profesionalce s bogatim iskustvom u različitim područjima sigurnosti. U nadolazećem razdoblju i dalje će postojati potražnja za privatnim zaštitarskim osobljem u interesu održavanja sigurnosti (Maggio, 2009). Cilj ovog istraživanja bio je prosuditi i spoznati stvarne situacije i razloge zbog kojih će zaštitari upotrijebiti sredstva prisile prilikom obavljanja zaštitarskih poslova i primjene svojih zakonskih ovlasti. Za donošenje takve prosudbe analizirani su i prikazani statistički podaci o uporabi sredstava prisile koja su na temelju ZPZ-a (NN br. 16/20., 114/22.) primijenjena na području PU istarske od početka 2020. do kraja 2023. godine. Na početku je naglašeno da je zakonita uporaba sredstava prisile u poslovima privatne zaštite razlog isključenja protupravnosti premda nije izrijeком propisana KZ-om.

Predstavljeni su rezultati istraživanja od početka 2020. do kraja 2023. koji su pokazali da su postojale nezakonite uporabe. Nijednu od njih zaštitari nisu prijavili MUP-u, nego su to učinile osobe nad kojima je primijenjena ovlast. Sve te osobe zadobile su lakše ili teške tjelesne ozljede te su protiv svih zaštitara iz navedenih slučajeva podignute kaznene prijave. Najveći razlog neprijavlivanja uporabe sredstava prisile su radnici koji su angažirani na poslovima tjelesne zaštite, a nemaju rješenje MUP-a za obavljanje poslova privatne zaštite pa su samim time u prekršaju. Novčane kazne jako su velike pa ako pravna osoba zapošljava, odnosno dopušta obavljanje poslova privatne zaštite osobama koje nemaju propisano dopuštenje, može biti kažnjena u iznosu od 5308,91 do 13.272,28 eura. Uz to, odgovorna osoba za poslove

privatne zaštite kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 663,61 do 1327,23 eura. Istraživanjem je pokazano da je najviše bilo uporaba tjelesne snage, uz manji broj uporaba raspršivača dozvoljenih neškodljivih tvari te sredstava za vezivanje.

Evans (2010) je istaknuo raznolikost privatnog sigurnosnog sektora u uslugama i proizvodima koje isporučuje javnim i komercijalnim interesima, varirajući od čuvanja do sigurnosnih sustava, od savjetovanja do kretanja gotovine. Dobar primjer za to su trgovački parkovi i centri koji se oslanjaju na pružanje usluga privatnog sektora. U ovome istraživanju pokazalo se da su najčešći razlozi za uporabu bili remećenje javnog reda i mira, sprječavanje bijega, napadi na zaštitare, najvećim dijelom u autokampovima, trgovačkim centrima i ugostiteljskim objektima. Najviše uporaba dogodilo se u kasnim satima između ponoći i 6 sati – kada je većina osoba nad kojima su uporabljena sredstva prisile bila pod utjecajem alkohola, a manjim dijelom pod utjecajem opojnih droga. S obzirom na to da je bilo najviše uporaba tjelesne snage, treba napomenuti da u Republici Hrvatskoj postoji mnogo zakona koji uređuju uporabu sredstava prisile, pa se tjelesna snaga može koristiti i zbog odbijanja napada, tako da se intenzitet uporabe može kretati u širokom rasponu. Njezin krajnji intenzitet ovisi o „goloj“ snazi zaštitara kojom se koristi.

Međutim, potrebno je razlikovati mogućnost konkretnog zaštitara od dopuštenog intenziteta tjelesne snage koji mora biti razmjeran napadu i otporu osobe prema kojoj se tjelesna snaga primjenjuje. Budući da se uporaba tjelesne snage u hrvatskim propisima kreće od jednostavnog hvatanja osobe (za ruku, odjeću), čime se nad njom dobiva vlast, do nanošenja udaraca koji mogu prouzročiti tjelesne ozljede, pa i smrt osobe, tjelesna snaga ne može se smatrati najblažim oblikom prisile (Veić, 2020). Rizik uporabe tjelesne snage upravo je u izravnom tjelesnom kontaktu zaštitara i osobe prema kojoj su ispunjeni uvjeti za uporabu.

Unatoč tehnološkim promjenama, ljudski čuvari ostaju i dalje nezamjenjivi. Ljudi u sigurnosnu strategiju unose svoje perceptivne sposobnosti u analizi sličnosti i varijacija u okruženju te sposobnost odlučivanja o primjeni općih pravila i iznimaka, odgovarajući na specifične zahtjeve situacije (Bagchi i Sharma, 2024).

Dakle, rezultati pokazuju da bi MUP trebao pojačati kontrole na terenu i zabraniti rad osobama koje nemaju rješenje za obavljanje poslova kako bi se, uvođenjem reda, smanjio broj nezakonitih uporaba tjelesne snage. Na kraju treba naglasiti da bi se napad na privatnog zaštitara i/ili policijskog službenika trebalo tretirati jednako te da bi jednakopravan status bio minimalan ustupak neposrednim izvršiteljima poslova (privatne) zaštite, kao i realna pretpostavka za buduću učinkovitu i sveobuhvatnu zaštitu štćene imovine, osoba te javnog reda i mira.

LITERATURA

a) knjige i članci

1. Bagchi, S. N., Sharma, R. (2024). *Rethinking Security Paradigms in the Face of External Backlash: A Case Study in Private Security*, Vikalpa, 0(0).
<https://doi.org/10.1177/02560909241292137>
2. Blackstone, E. A., Hakim, S., Meehan, B. (2023). *An Overview of Private Security and Policing in the United States*, U: Blackstone, E., Hakim, S., Meehan, B. J. (eds) *Handbook on Public and Private Security. Competitive Government: Public Private Partnerships*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-42406-9_1
3. Bowling, B., Reiner, R., Sheptycki, J. (2019). *The Politics of the Police*, Oxford University Press.
4. De Waard, J. (1999). *The Private Security Industry in International Perspective*, European Journal on Criminal Policy and Research 7, 143–174.
5. Evans, D. (2010). *The Role of the private security industry*, U: Richards, A., Fussey, P., Silke, A. (ur.) *Terrorism and the Olympics*. London, Routledge.
6. Johnson, B. R.: *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2004.
7. Jones, T., Newburn T. (2006). *Plural Policing, A comparative perspective*. Routledge.
8. Jones, S. (2023). *Improving Public Safety Through Law Enforcement and Private Security Partnerships*. U: Blackstone, E., Hakim, S., Meehan, B.J. (ur.) *Handbook on Public and Private Security. Competitive Government: Public Private Partnerships*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-42406-9_16
9. Kalem, D. (2012). *Ovlasti osoba koje obavljaju poslove privatne zaštite*, Sigurnost, 54 (1), 45–54.
10. Kalem, D. (2013) *Ovlasti osoba koje obavljaju poslove privatne zaštite*, Sigurnost 55 (3) 237–252.
11. Kraska, P. B. (2007). *Militarization and Policing – Its Relevance to 21st Century Police*, Policing: A Journal of Policy and Practice, 1 (4), 501–513
<https://doi.org/10.1093/police/pam065>
12. Maggio, E. (2009). *Private security in the 21st century: concepts and applications*, Jones and Bartlett Publishers.
13. Maguire, M. (2014). *Counter-Terrorism in European Airports U: The Anthropology of Security: Perspectives from the Frontline of Policing, Counter-Terrorism and Border Control*, London and New York: Pluto Books.
14. Mahovec, F. (2001). *Private investigation and security science*, Charles Thomas Publisher Ltd., Springfield, Illinois.
15. Nađ, I., Perčin, A. (2018). *Private Security – Legal and Operational Aspect of the Security Threat Response*. *Annals of Disaster Risk Sciences*, 1(2), 139–149.
16. Nemeth, C. P. (2005). *Private Security and the Law*. Elsevier Inc.
17. Novoselec, P. (2016). *Zaštita časti i ugleda u novom Kaznenom zakonu*, Zbornik PFZ, 66, (4) 443–468.
18. Perčin, A. (2011). *Percepcija integralne korporativne sigurnosti u javnoj sigurnosti*, Zbornik radova, VI. Znanstveno-stručne konferencije s međunarodnim sudjelovanjem, Menadžment i sigurnost. Čakovec: Hrvatsko društvo inženjera sigurnosti, 547–557.
19. Pranava Rasahugan, V., Khalil, S. (2021). *Systematic Literature Review on Private Security Governance by Government*, Journal of Applied Security Research, 17(4), 426–450. <https://doi.org/10.1080/19361610.2021.1883398>
20. Purpura, P. (2003). *The Security Handbook*, Butterworth Heinemann, USA.
21. Sarre, R., Prenzler, T. (2005) *The law of private security in Australia*, Pymont, Thomson Lawbook.

22. Shearing, C. D., Stenning, P. C. (1981) 'Modern private security' in M. Tonry and N. Morris (eds.) Crime and justice (volume 3), Chicago, University of Chicago Press.
23. Sotlar, A. (2010). Private Security in a Plural Policing Environment in Slovenia. *Journal of Police Studies*, 3(16), 335–353.
24. Škrtić, D. (2010). *Ograničenja za uporabu sile u obavljanju poslova privatne zaštite*, Sigurnost 52 (1) 49–59.
25. Terpstra, J., Schaap, D. (2013). *Police culture, stress conditions and working styles*, European Journal of Criminology, 10 (1), 59–73.
<https://doi.org/10.1177/1477370812456343>
26. Veić, P. (2000). *Zakonita uporaba sredstava prisile kao razlog isključenja protupravnosti*. Zagreb, MUPRH.
27. Veić, P., Nađ, I. (2005). *Zakon o privatnoj zaštiti s komentarom*. Rijeka, Žagar.

b) pravni izvori

1. Kazneni zakon, NN br. 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., 126/19., 84/21., 114/22., 114/23., 36/24.
2. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN - MU br. 18/97., 6/99. – proč. tekst, 8/99 – ispr., 14/02., 1/06. i 13/17.
3. Zakon o privatnoj zaštiti, NN br. 16/20., 114/22.
4. Pravilnik o uvjetima i načinu provedbe tjelesne zaštite, NN br. 45/05.
5. Zakon o kaznenom postupku, NN br. 152/08., 76/09., 90/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17., 126/19., 130/20., 80/22., 36/24.
6. Zakon o zaštiti osoba i imovine, NN br. 83/1996.
7. Zakon o policiji, NN br. 34/11., 130/12., 89/14., 151/14., 33/15., 121/16., 66/19., 155/23.
8. Zakon o policijskim poslovima i ovlastima, NN br. 76/09., 92/14., 70/19.
9. Zakon o privatnim detektivima, NN br. 24/09.
10. Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, NN 41/77., 52/87., 47/89., 55/89., 05/90., 30/90., 47/90., 29/94., 114/22., 47/23.
11. Zakon o sprječavanju nereda na športskim natjecanjima, NN br. 117/03., 71/06., 43/09., 34/11., 114/22.

c) statistička izvješća i baze podataka

1. Američki zavod za statistiku rada (engl. *US Bureau of labor Statistics*)
<https://www.bls.gov/> (pristupljeno – 19. 8. 2024.)

Abstract

Alen Božinović*

The Use of Means of Coercion in Private Security Tasks in the Area of the Istria Police Administration From the Beginning of 2020 to the End of 2023

The legal use of means of coercion in private protection is a reason for the exclusion of illegality, although it is not expressly prescribed as such by the Criminal Code. Cases in which the use of coercive means is permitted are prescribed by the Private Security Act but also by international law, which ranks above domestic legislation. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is the most important in this domain. This research aims to investigate and understand the real situations and reasons why security guards will use coercive means when performing security duties and applying their legal powers. To make such a judgment, statistical data on the use of means of coercion based on the Private Security Act in the Istria Police Administration in the period from the beginning of 2020 to the end of 2023 were analysed and presented. The research includes variables related to means of coercion (type, method of use, legal basis, duration of use of means of coercion, method of decision-making on application, consequences, remarks, reporting to the police, assessment of legality, initiation of proceedings against security guards), application of other powers (giving warnings and orders, restriction of freedom of movement, venue security), characteristics of the event (type of place, time of day, reason for action, number of eyewitnesses), characteristics of the security guard (experience, age, professional qualifications) and characteristics of the person over whom authority is exercised (age, condition/alcoholism/narcotics, previous criminal record, citizenship).

Keywords: Private Security Act, use of coercive means, physical force, firearms, security dog, restraints.

* Alen Božinović, Univ. Spec. Crim., Branch Manager in Sokol d.o.o., Trg Republike Hrvatske 8/II, Zagreb, Republic of Croatia.